

создается и целенаправленно изменяется, модернизируется, в зависимости от существующих в каждой отдельно взятой системе функционально-технологических возможностей, инновационных моделей.

Ключевые слова: соціум, онтологічне різноманіття, топологічне різноманіття, конструювання соціуму, управління соціумом.

Ю. В. Харченко

УПРАВЛІННЯ СОЦІУМОМ ЯК ТОПОЛОГІЧНИМ РІЗНОМАНІТТЯМ

Анотація. Показано, що соціум як онтологічне багатоманіття фіксує в своєму просторі гранично широкий спектр параметричних можливостей. Соціум конструюється за допомогою застосування параметричного моделювання з використанням параметрів елементів ідеальної моделі та співвідношень між ними. **Вступ.** Соціум розуміється як певний гранично повний «гіперпростір», в якому взаємодіють і постійно змінюються соціальні системи; а також як множина з додатковими структурами певного типу.

Метою дослідження є концептуалізація соціуму як топологічного багатоманіття і мінливої складності в термінах філософської онтології, соціальної філософії та топології. **Завданням дослідження** є аналіз механізмів управління соціумом як топологічним багатоманіттям. **Методологія дослідження.** Топологія як методологічний принцип використовується при порівнянні онтологічного багатоманіття з топологічним багатоманіттям, а також при описі соціуму як складності, в якій перетинаються онтологічні простори культури, цивілізації, політики, економіки, мистецтва, релігії, історії, науки, техніки, комунікації, духовності, віртуума, де кожна сфера є підмножиною в онтологічному просторовому багатоманітті. Підтверджено, що управління соціумом як онтологічним багатоманіттям передбачає: побудову ідеальної моделі досліджуваного соціального простору; порівняння параметрів ідеальної та реальної моделей; формування висновків і рекомендацій щодо корекції управлінських механізмів, що впливають на соціальний простір, соціальний об'єкт, стосунків між суб'єктами; побудову прогнозу щодо подальшого функціонування соціального простору. **Обговорення** Обґрунтовано, що соціум як складне багатоманіття є чимось набагато більшим, ніж будь-яке топологічне різноманіття. Управління цією онтологічною складністю як єдиним цілим є проблематичним через нескінченну кількість змінних, які впливають на соціальні події. Висновки Соціальне управління охоплює матеріальну, інтелектуальну, демографічну, культурну сфери. Частково через їхню крайню складність сюди залучаються біосфера, ноосфера, інфосфера, віртуум-сфера, духовна сфера та інші сфери.

Ключові слова: соціум, онтологічне різноманіття, топологічне різноманіття, конструювання соціуму, управління соціумом.

УДК 140.8

К. С. Гончаренко

НОВІ ФОРМИ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ, АБО «ЩАСТЯ? НІ, ДЯКУЮ!»

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
e-mail: k.s.honcharenko@npu.edu.ua

Анотація: У статті розглядається концепт «щастя», але не в якості духовної цінності, а в розумінні матеріального благополуччя. Соціальному, яке активно просуває цю думку, завдяки такому підходу, все простіше маніпулювати людиною, а - відповідно - і - контролювати. За таких обставин людина поступово перетворюється на носія «щасливої свідомості», що в прагненні до матеріальних благ втрачає себе, набуваючи характеристики «одномірної». Чим більше людина занурюється в цей процес, тим менше вона здатна свідомо оцінювати світ і себе в ньому. У такий спосіб, ми маємо намір унаочнити, що примарність та ілюзорність «сложивчого щастя» поступово перетворює людину на по-кьєркегорівськи найнещаснішу, що позбута свідомого та критичного погляду на дійсність. А її несвідоме існування лише сприяє посиленню контролюючих механізмів соціального.

Ключові слова: щастя, «щаслива свідомість», ілюзорність, примарність, соціальний контроль.

Вступ

Світ, в якому ми живемо, – це світ тотального програмування людини на хибні цінності, одноразові блага та тотальна споживацька надмірність. Відповідно до цього, відбувається абсолютна підміна всього справжнього, істинного та вагомого короткотривалими афектами, які створюють ілюзію задоволення, благополуччя і, навіть, щастя.

Свого часу, провівши цикл експериментів, французький дослідник біологічної поведінки Дідьє Дезор довів той факт, що поведінка щурів у штучно створених умовах чи їхньому звичному середовищі існування є ідентичною поведінці людини в суспільстві. Відповідно, експерименти за типом «Ген всевладдя», «Досвід ієрархії щурів при зануренні їх у воду» (Дезор, 2015) та навіть експеримент Джона Калхуна «Всесвіт-25» (Калхун, 2012) дають нам змогу побачити, як на інстинктивному рівні виражається те саме тваринне бажання отримати блага та задоволення. Ось тільки ілюзорність та примарність цих благ ми не одразу можемо виявити. Але маємо змогу побачити хоча б у тому

таки короткометражному фільмі Стіва Каттса з однойменною назвою «Щастя» (Каттс, 2017). Режисер, завдяки антропоморфному підходу, показуючи щурів із людськими характеристиками, намагається образно відтворити, наскільки людина є підвладною впливу та відчуженою. Але, слідуючи шляхом до щастя, заданому великими корпораціями і канонами суспільства, все ж залишається по-справжньому незадоволеною, нещасною, дезорієнтованою. По суті, вона залишається тим таки, умовно кажучи, щуром, що потрапив до пастки, яка зусебіч рясніє білбордами, що 24/7 висвічують «Happiness».

Отже, в нашій розвідці мова піде саме про ілюзорність благ та задоволеня сучасного світу споживацтва; про те, у який спосіб сучасну людину можна контролювати обіцянками та завіряннями в помилкових/хибних благах; про те, чому краще відмовитися від «одноразового щастя» з дурним присмаком сьогодення.

Мета полягає в розробці проблеми контрольованості сучасної, по-маркузівськи, «одномірної людини» інформаційним та матеріальним споживацтвом,

ілюзорними уявленнями про щастя, які пропонуються в якості заміни та заповнювача спустошеного духовною кризою індивіда.

Завдання дослідження: проаналізувати специфіку буття людини в безперервності поточних впливів інформації/матеріальних благ; розкрити змісти актів «доброї волі» та добровільної «програмованості» на щастя; з'ясувати можливості та перспективи володарів «щасливої свідомості», які відбулися.

Методологія дослідження.

Методологічним підґрунтям роботи виступає аналітика дослідницького матеріалу, пов'язаного з вивченням питань сучасного суспільства, контролю, задоволення/благопочуття/щастя. Відповідно до цього, в роботі ми будемо звертатися до теоретичного надбання матеріалів таких дослідників, як: Герберт Маркузе, Джорджо Агамбен, Славою Жижек etc. Для ілюстрації та унаочнення окремих думок буде застосовано приклади соціокультурних ситуацій, а також окремі постаті/пасажі зі сфери кінематографу.

Результати

У виваженому та свідомому фільмі Олексія Балабанова «Я теж хочу» (Балабанов, 2012), разом із персонажами/героями, ми маємо змогу зануритися в атмосферу спраглості та марення щастям. І, відповідно, побачити, наскільки ідея досягнення щастя може заповнити змучену повсякденням, загублену в невидимих складках реальності людину. Будучи носієм ідеї про необхідність того самого щастя, вона ладна вийти на циркову арену цього суспільства, стати безіменним її героєм (до речі, у фільмі відсутні імена), що злився в сіру масу тих, хто прагне *happy end*. З одного боку, прагнення до щастя можна пояснити ввіреною людині думкою про його необхідність, про його найвищу форму задоволення, чи щось у цьому дусі. Та, з іншого боку, не все є таким простим та очевидним, оскільки саме поняття задоволення та щастя наразі є надто викривленим і не має нічого спільного з духовністю, станами, миттєвостями etc. Спустошеність та нестабільність, що спровокована сучасними умовами життя, призводить до того, що відбувається підміна понять щастя та задоволення споживацьким матеріалом, і все, що, залишається, то хіба вихолощена оболонка у вигляді слова «щастя», зміст якої заповнюється різноманітним непотрібом.

На певному проміжку історичного розвитку, а саме на етапі впровадження технологій, людство позбулося необхідності працювати 24/7 лише заради того, аби вижити. Але разом зі стрімким розвитком виробництва на основі технологій, разом з урегулюванням прав особистості та розпалом промовистих закликів до толерантності, боротьби з расизмом та іншими голівудськими трендами, індивід опинився перед лицем більшої загрози, аніж потреба у виживанні. У найкоротші терміни, за рахунок глобалізаційних процесів, весь світ перетворився на «універсальний»: на полицях магазинів ми бачимо тисячі однакових речей, що заповнили десятки тисяч однакових будинків, у яких мешкають майже ідентичні люди, які проживають типові ситуації, та однотипні проблеми (про що власне можна судити з філіалів сімейних

«щасливих історій», а саме зі сторінок у соціальних мережах). І все тому, що ще з появою телебачення люди отримали звичку слухали і сприймати ідентичну інформацію, мимоволі запам'ятовувати повторювані посилки та поступово вживлювати, через акт «доброї волі», ті самі надиктовані цінності. Вперше за історію людства світ зіткнувся із загрозою втрати індивідуалізму. У такий спосіб, позбувшись злиднів і необхідності виживання, спростивши умови комунікації та об'єднавшись простором глобальних процесів, змучена людина з радістю погодилася б міняти необхідність самостійного мислення на матеріальні блага.

З моменту, коли на зміну фізичній втомі від роботи приходять непроглядна втома від метушні в просторі «вибору-без-вибору», людина стає власником «щасливої свідомості». Глухачення даного явища та його характеристики ми можемо знайти в розділі «Одномірної людини» Герберта Маркузе – «Перемога над нещасною свідомістю: репресивна десублімація»: «... втрата совісті внаслідок дозволу на задоволення прав і свобод, наданих невилітним суспільством, призводить до розвитку щасливої свідомості, яка готова погодитися зі злочинами цього суспільства, а це, в свою чергу, свідчить про занепад автономії і розуміння, що відбуваються ... Ця щаслива свідомість є вельми немічною – як тонка поверхня над всепроникаючим нещастям, страхом, фрустрацією і відразою. Таке відчуття знедоленості легко піддається політичній мобілізації, і тепер, коли для свідомого розвитку більше не залишається місця, воно може обернутися джерелом нового фашистського способу життя і смерті» (Маркузе, 1994). Попри те, що вже в цих думках ми можемо вловити присмак можливого політичного контролю над власниками щасливої свідомості, ми також маємо змогу побачити, яким є сам по собі «щасливий власник» свідомої несвідомості.

Чудовою ілюстрацією цього є пасажі з фільму Андрія Звягінцева – *Loveless/Нелюбов* (Звягінцев, 2017). Мабуть, не дарма це кіно внесено до переліку «Кращих фільмів XXI ст.» за версією «Бі-Бі-Сі». Режисеру вдалося через гру контрастами показати, що буденна приземленість не суперечить метафізиці, а лише робить її більш виразною. Але, на відміну від буденності, метафізику відчуваєш, коли є спостерігачем/глядачем, що потрапив у пастку, став свідком: тягар розуміння та усвідомлення крайньої нездоровості такого буття відвертає навіть від картини. Але розуміння того, що кожен із нас певною мірою є от таким головним героєм, лише життєвої кінострічки, змушує затриматися та пройти цей шлях до кінця. Крізь навмисні еліпси та дірки в детективному сюжеті простором фільму гуляє палючий крижаний вітер, який відчуваєш поза контекстом. У контексті ж немає жодних відчуттів, є лише абсолютна відстороненість, розгубленість, втраченість та крайній, гіпертрофований спокій. Кожен глядач може побачити себе збоку, як крізь тьмяне скло. Лише на відміну від кіно, ззовні, через немітні вікна типової багатоповерхівки, на нас дивиться безпристрасна камера з прицілом соціального та політичного. Фактично, на людину дивляться разом замерзлі ворони, ті байдужі до людських пристрас-

тей птахи з брейгелівських «Мисливців на снігу», а в оптиці цього погляду людина стає також застиглою. І поряд із цим, коли в іншому кадрі виникає зимовий пейзаж із невинними дітьми на санчатах, на зразок малих голандців, ми бачимо, наскільки відсторонена байдужість затягнула людину у вир повсякдення та затулила пеленою вдаваного щастя, що є далеким від справжності, безпосередності і навіть індивідуальності.

Так, ми можемо побачити, що сучасна людина, яка живе в «одновимірній» реальності, орієнтованій на матеріальні блага та цінності, нав'язані соціальними медіа, поступово позбувається самостійності, навіть у характеризуванні процесів, у які занурена. Одномірна людина – це людина, що пливе за течією та некритично ставиться до своєї власної патологічної «соціальної короткозорості» (алюзія на постмодерне тлумачення параної/ шизофренії як соціальних явищ).

Щаслива свідомість, будучи позбавленою думок, але заповненою речами та інформаційним мотлохом, повністю закриває очі на несправедливість, порушення закону чи прав щодо іншої людини. «... Ми бачимо атрофію здатності мислення, цілковиту атрофію здатності схоплювати суперечності та шукати альтернативи; в єдиному вимірі, що залишається, технологічної раціональності неухильно зростає обсяг щасливої свідомості» (Маркузе, 1994). І тому, власне, єдиними, коли вона прокидається, є ситуації, які зачіпають її власні інтереси, або ж стани, в яких вона здатна прогледіти власну спустошеність, порожність та відстороненість. «... У Царстві Щасливої Свідомості немає місця відчуттю провини чи гризот сумління, вони поступилися місцем холодному розрахунку. Коли на кін поставлено долю цілого, жодне діяння не вважається злочином, окрім відмови його визнання чи відмови його захищати» (Маркузе, 1994).

Немов продовжуючи розгортати логіку розмірковувань Г. Маркузе, Славой Жижек звертає увагу на так званих «героїв нашого часу», або ж тих, хто ще здатен вирватися з полону цього «всезагального щастя». Під «героями нашого часу» він розуміє людей, які ще здатні на те, аби зробити щось задля цілого, задля системи (чи проти неї). Герой нашого часу усвідомлює, що на сьогоднішній день холодна маніпуляція, любов до ближнього та турбота про добробут людини є двома сторонами однієї медалі: роботою державних поведінкових технологій. Свого часу ще Мішель Фуко звертав увагу на те, що «суспільства контролю» функціонують за принципом «покарання та заохочення»: для того, аби не виникало підозри до суспільної організації в її діяльність, штучно закладається діяльність протилежних сил, функціонування противників певної ідеології, які переважно створюють видимість «бурхливої діяльності».

На сьогоднішній день, робота технологів багато в чому спрямована на те, аби вирахувати потреби людей, а потім, відповідно до прорахунків/аналітики, запропонувати те, чого не вистачає. Наприклад, С. Жижек звертається до діяльності групи «позитивних психологів» із Пенсильванського університету – «World Well-Being», які, ґрунтуючись на аналітиці вподобайок в Facebook, вираховують рівень «здоров'я та щастя» населення, і, відповідно до отриманих даних, пропонують варіанти покращення рівня його

благополуччя. Словенський інтелектуал, у цьому контексті, задається запитаннями: у який же тоді спосіб теми любові, доброти та турботи про населення можуть перетинатися з обороною та розвідкою, якій ці дані надаються? А відповідь є простою: саме для цих інстанцій, для яких людина є далеко не раціональним агентом, а радше суб'єктом маніпулювання, ці дані є важливими при оцінці рівня стійкості, оптимізму, і, відповідно, і для того, аби вчасно стримати «приступи» всього, що може вийти за межі сформованої стабільної системи.

Аналізуючи матеріали з даної теми, у того ж таки Славоя Жижека, знаходимо приклад, що унаочнює розуміння щастя людиною. Філософ наводить приклад «щасливої» людини Чехословаччини періоду 70-80 хх. років і виокремлює три його складові. Першою умовою щастя вважалися матеріальні блага та їхнє задоволення на тому рівні, щоб не було надмірності. Саме тому штучно створювалася недостатність якихось товарів задля того, аби людина не почала сприймати їхню наявність за загальноприйняте, доступне благо, і тим самим почала б нівелювати їхню значущість. Тому принципу «пару днів без кави, потім без яловичини, потім без телевізорів» дотримувалися тривалий час. Другою умовою для щастя можна було вважати переключення відповідальності на іншого. Принцип «я не винен» дозволяє людині ніколи не бути по-справжньому відповідальною. Третя умова щастя полягала у возвеличенні «Іншого місця»: Заходу, раю, etc., де є абсолютно все. Головне, аби про існування цього місця люди знали, але не мали до нього прямого доступу. Життя в маренні про «інше місце» ґрунтувалося на уявленні про існування «Клондайку», де існують абсолютно всі матеріальні блага, якими без проблем можна закрити всі потреби. І саме це ми маємо на сьогоднішній день. Людство досягло можливого і неможливого рівня споживчого максимуму: все, що існує, легко переводиться в статус досяжного та належного, а все, чого поки немає, але воно жадане, має всі шанси з'явитися. Індустрія щастя працює безперервно і непомітно. Для того, аби людина не встигла занудьгувати зі своїм iPhone – 12, їй пропонується iPhone – 13 з натяком на додаткову умову: «з ним ти станеш щасливішим». «У нашому повсякденному житті ми (прикидаємося) наче бажаємо того, чого насправді не бажаємо, тож, зрештою, найгірше, що може статися, – це отримати те, що ми «насправді» бажаємо. Отже, щастя за своєю суттю є лицемірним: щастя – це мрії про речі, яких ми не хочемо» (Жижек, 2018).

Дві інші умови щастя, які С. Жижек виводить з історії Чехословаччини кінця ХХ ст., на сьогоднішній день також витримуються, але в більш вибагливій формі. Якщо за того часу «я не винен» розповсюджувалося на «продуктовий кошик» та товари побуту (я не винен в тому, що штормова погода зіпсувала товар і тому всі ми будемо відчувати дефіцит «чогось»), то на сьогоднішній день відповідальності циркують політичні сили, громадські організації, захисники прав людини та всі інші, хто з полегшенням видихає, коли на виборах виграє інша партія, а за відстоювання прав людини

в якійсь резонансній справі береться інший правозахисник. Щодо «Клондайку», то на сьогодні він теж є, і реалізується завдяки туристичним компаніям, особливо у важкодоступні місця, або ж за рахунок моди та брендів, та країн, де вони виробляються. Гіпертрофоване, несмачне сьогодні відтепер годує модою та брендами. «Ми їмо несмачний малопоживний хліб лише тому, що він відповідає нашій мрії про багатство та становище – адже він такий білий та свіжий. Насправді ми харчуємося лише грою уяви, дуже далекою від їжі, яку ми переживуємо. Наше тіло виключено з процесу споживання, в якому ми б повинні були бути головними учасниками. Ми п'ємо одні ярлики. Відкоркувавши пляшку кока-коли, ми насолоджуємося рекламною картинкою, на якій цим же напоєм впивається гарненька парочка; ми насолоджуємося заклинком «Зупинись і освіжись!», ми слідуємо великому американському звичаю і найменше вгамовуємо власну спрагу» (Фромм, 1996: 62).

Отже, стає зрозумілим, завдяки чому людина потрапляє в рабство матеріально-товарного щастя. Але що відбувається з нею самою? Чому вона відсторонюється сама від себе? В есе «Людина самотня» Еріх Фромм (Фромм, 1996) зазначає, що в суспільстві споживання людина стає чужою сама собі, перетворюючись на раба речей та процесу споживацтва. У фроммівській концепції людина повсякчас перебувала в «паралаксному розриві» з-поміж двох суперечливих способів існування: володінням та буттям, між повсякденням та устремлінням повернутися до витоків істинного буття. Гострота цього розриву нині неабияк придушється спортивними змаганнями, злочинами, про які зусебіч мовить мережа, чи мелодрамами з примітивними любовними пристрастями, низькопробними відео з TikTok та різноманітними шоу, контентом блогерів. І все це є безмірною вбогістю та марністю пошуків істинної буттєвості, адже за цим стоїть сформований, накопичений життєвий досвід відходу від себе, відчуження. «У суспільстві це відчуження стає майже всеосяжним. Воно пронизує ставлення людини до її праці, до предметів, якими вона користується, поширюється на державу, на оточуючих людей, на неї саму» (Фромм, 1996: 61).

З моменту, коли людина вже більше не контролює жаданий, нею ж і запущений процес тотального споживацтва, – світ речей бере над нею гору. Велич монструозного речового відтак бере над нею контроль. «Людині протистоять її власні сили, втілені у створених нею речах, сили, відтепер відчужені від неї. Вона потрапила під владу собою створеного світу, а також більше не має влади над самою собою. Вона створила собі кумира» (Фромм, 1996: 61). Згода на рабство та добровільне схилення перед товаром, речами, процесами позбавляє і саму людину відчуттів: вона стає такою ж абсолютно байдужою, як і предметний світ довкола. І тут ми повертаємося до початку нашої розвідки, де йшлося про ізолюваність існування людей, що переживають аналогічні ситуації, існують у типових багатоповітряках та керуються ідентич-

ними запитами, але себе і своє власне життя бачать крізь брудне скло. Людина створила сама для себе манеж, замкнене коло, з якого самостійно не в змозі вирватися: речі-щастя-незадоволення-речі... І жодного натяку на свідому оцінку. Саме у такий спосіб людина і сама поступово переходить у розряд речі. «Вона відчувається товаром, який треба вигідніше продати на ринку. І зовсім не відчуває, що є активним діячем, носієм людських сил та здібностей. Вона є відчуженою від своїх здібностей. Її мета – продати себе дорожче. Відчужена особистість, призначена для продажу, неминуче втрачає почуття власної гідності, властивої людям навіть на ранньому щаблі історичного розвитку. Вона неминуче втрачає відчуття власного «я», всяке уявлення про себе як про істоту єдину і неповторну. Речі не мають свого «я», і людина, яка стала річчю, також не може його мати» (Фромм, 1996: 64).

Еріх Фромм приходить висновку, що, напевне, не можна сказати, на якому етапі історичного розвитку людина стала настільки відстороненою від свого істинного людського існування, від своєї природи. І все, що нам залишається, то хіба констатувати крайню форму відходу від себе, відчуження в контексті споживацтва, яке лише посилює його та все більше знебарвлює людину.

Обговорення

Кожна людина, яка є користувачем мережі Internety, мабуть, неодноразово задавалася запитанням: чому після перегляду, того чи іншого ресурсу/ сторінки, одразу починають спливати вікна з типовими пропозиціями: книги, одяг, їжа, гаджети etc., і будь-що інше, чим вона нещодавно цікавилася? А відбувається це тому, що за лаштунками роботи мережі працює ще ціла низка технологів, маркетологів чи «психологів позитиву», які невпинно вивчають перегляди, вподобайки, вивчають, які ресурси людина відвідує найчастіше і відповідно до цього починають пропонувати контентну рекламу, ресурси для перегляду, новини і навіть друзів/групи з якими можна зконектитися. Звісно, що, на перший погляд, це може видатися цілком миловидною забавкою, на це можна не звертати уваги, але, придивившись, ми можемо помітити, як багато навколо нас отаких пропозицій. І кожна з них має на меті зробити людину більш щасливою.

З моменту, коли завдяки мережі людина стала прораховуваною, коли завдяки типологізованій, одноманітній інформації, яку їй постійно вливають, її стали навчати та орієнтувати в певному ключі, ми можемо говорити про те, що вона стала програмованою на певні цінності, які носять далеко не духовний характер. А поряд із цим, вона стала підконтрольною, адже рівень її щастя вже «вираховано» та запропоновано в якості чергового товару. Сучасні форми контролю є більш витонченими, а їхні методи боротьби – більш підступними. Очевидне і безпосереднє придушення «героїв свого часу» більше не потрібне: люди набагато краще контролюються і «підштовхуються» у бажаному напрямку, коли вони продовжують відчувати себе вільними та автономними агентами свого життя.

За таких умов, демістифікувати дослідження щастя, що безневинно звучать та мають благородний вигляд, і виявити прихований гігантський комплекс соціального контролю та маніпуляцій, який його використовує, недостатньо для того, аби привести людину до тями. Оскільки, будучи повністю зануреною в цей процес, вона все більше втрачає здатність не лише до критичного ставлення, але й до самостійного осмислення процесів, явищ та всього, що відбувається довкола. Людина стає тим самим «одномірним» власником «щасливої свідомості».

Висновки

Підсумовуючи все вищезазначене, варто визнати, що нас дійсно, зусебіч, контролюють і нами ж маніпулюють. І тому, аби бути щасливими, посправжньому щасливими, варто грати із системою за її ж правилами: якщо й піддаватися маніпулюванню, то лише свідомо. Зрозуміло, що це буде дестабілізувати повсякденний плин життя, адже очевидність, правда, істина – це завжди боляче. Та вибір залишається за нами: бути щасливими жертвами маніпуляцій або ризикувати і залишитися вірними собі, нехай це й буде болісно. Тому, власне, «Щастя? Ні. Дякую!».

Список літератури

1. Potential stock differences in the social behavior of rats in a situation of restricted access to food. Rémi Helder, Didier Desor and Anne-Marie Toniolo. Behavior Genetics. Volume 25, Number 5, 483-487.
2. Жижек С. Чума фантазий / С. Жижек. – Харьков: Изд-во Гуманитарный Центр, 2012. – 388 с.
3. Calhoun, J. Environment and Population: Problems and Adaptation: An Experimental Book Integrating Statements by Contributors. – Praeger, 1993. – P. 486.

Е. С. Гончаренко

НОВЫЕ ФОРМЫ СОЦИАЛЬНОГО КОНТРОЛЯ ИЛИ «СЧАСТЬЕ? НЕТ, СПАСИБО»

Аннотация. Прежде всего, в работе определяются понятия счастья и счастливого сознания, как состояний которые свойственны человеку потребительской культуры. С момента, когда благодаря сети человек стал просчитываемым, когда благодаря типологизированной, однообразной информации, которую ему постоянно вливают, его стали обучать и ориентировать в определенном ключе, появилась возможность говорить о том, что человек стал подконтрольным: уровень его счастья уже «вычислен» и предложен в качестве очередного товара, а если вдруг появится недовольство и мытарства в поисках чего-либо, значит, будет еще предложен другой вариант. Современные формы контроля более изыщны, а их методы борьбы более коварны, поэтому их сложно демистифицировать и распознать, а раскрытие скрытого гигантского комплекса социального контроля и манипуляций, который использует человека, недостаточно для того, чтобы привести последнего в осознанное состояние. Поскольку, будучи полностью погруженным в этот процесс, он все более теряет способность, не только к критическому отношению, но и к самостоятельному осмыслению процессов, явлений и всего происходящего вокруг. Человек становится тем самым «одномерным» обладателем «счастливого сознания», что произвольно плывет по течению.

Ключевые слова: счастье, «счастливое сознание», иллюзорность, призрачность, социальный контроль.

К. Noncharenko

NEW FORMS OF SOCIAL CONTROL, OR “HAPPINESS? NO, THANKS!”

Introduction. The world we live in is a world of total human programming for false values, one-time goods and total consumer redundancy. Accordingly, there is an absolute substitution of all real, true and weighty with short-term affects, which create the illusion of pleasure, well-being and even happiness. **The aim** of the study is to analyze the problem of controllability of modern, “one-dimensional” (after H. Marcuse) man by information and material consumption, illusory notions of happiness, which are offered as a substitute and filler for the individual devastated by the spiritual crisis. **The tasks** of the study are following: to analyze the specifics of man’s existence in the continuity of the flow of information / material goods; to reveal the contents of the act of “good will” and voluntary “programmability” for happiness; to find out the possibilities and prospects of the ex-owners of “happy consciousness” **Research methodology.** methodology of the work is the method of analysis and interpretation. **Research results.** From the time when a person’s physical fatigue from work is replaced by opaque fatigue from the hustle and bustle in the “choice-without-choice” space, a person becomes the bearer of “happy consciousness”. An explanation of this phenomenon and its characteristics can be found in the work of Herbert Marcuse “One-dimensional man”. “Loss of conscience due to permission to enjoy the rights and freedoms granted by a free society, leads to the development of happy consciousness that is ready to accept the crimes of this society, which in turn indicates the decline of autonomy and understanding”. Slavoj Žižek believes that modern man, who lives in a “one-dimensional” reality is focusing on material goods and values imposed by social media, is gradually losing his independence, even in the processes which he is immersed in Conclusion. A one-dimensional man is a person who goes with the flow and is uncritical of his own pathological «social myopia» (an allusion to the postmodern interpretation of paranoia/schizophrenia as social phenomenon). Slavoj Žižek concludes that

4. Маркузе Г. Одномерный человек [Электронный ресурс] / Г. Маркузе. – М. Изд-во: REFL-book, 1994. – 368 с. – Режим доступа: <http://socium.ge/downloads/komunikacisteoria/markuze%20odnomerni%20chelovek.pdf>

5. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет. – М: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 509.

6. Форм Э. Человек одинок [Электронный ресурс] // Э. Форм; Перевод с английского Р. Облонской. Иностранная литература, 1966, № 1. – С. 230-233. – Режим доступа: <https://www.dominicanajournal.org/wp-content/files/old-journal-archive/vol50/no1/dominicanav50n1erichfrommalonenessman.pdf>

7. Sorensen A. The Structural Basis of Social Inequality / A. Sorensen // American Journal of Sociology. March 1996. – Vol. 101. №. 5. – P. 1333-1336.

8. Žižek S. Happiness? No, thanks / S. Žižek // The Philosophical Salon, 2018. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://thephilosophicalsalon.com/happiness-no-thanks/>

References

1. Rémi Helder, Didier Desor, and Anne-Marie Toniolo. 1995. Potential stock differences in the social behavior of rats in a situation of restricted access to food. Behavior Genetics, 25 (5): 483-487.
2. Zhizhek, Slavoj. 2012. *Chuma fantaziy* [Plague of fantasies]. Kharkov: Izd-vo Gumanitarnyy Tsentr.
3. Calhoun, John. 1993. *Environment and Population: Problems and Adaptation: An Experimental Book Integrating Statements by Contributors*. Praeger.
4. Markuze, Gerbert. 1994. *Odnomernyy chelovek* [One-dimensional man]. Moscow: 'REFL - book'.
5. Ortega-i-Gasset, Hose. 2002. *Vosstanie mass* [The Revolt of the Masses]. Moscow: ООО "Izdatel'stvo AST"
6. Fromm, Erih. 1966. "Chelovek odinok." [The Aloneness Of Man]. Inostrannaya literatura, Foreign Literature 1: 230-233.
7. Sorensen, Aage. 1996. "The Structural Basis of Social Inequality." American Journal of Sociology, 101 (5): 1333-1336.
8. Zhizhek, Slavoj. "Happiness? No, thanks." The Philosophical Salon. Accessed November 10, 2021. <https://thephilosophicalsalon.com/happiness-no-thanks/>

all those who are guided only by the material become the bearers of "happy consciousness", and as a result the most unhappy ones because they get what they really do not want. **Conclusion.** In conclusion, the study states that modern humans are really controlled and manipulated in every way. And so, in order to be really, truly happy, you should play with the system according to its own rules: being manipulated, one is conscious of it. It is clear that this will destabilize the daily course of life, as the truth always hurts. However, the choice is ours: to be happy victims of manipulation or to take risks and stay true to ourselves. Therefore, in fact, "Happiness? No, Thanks!"

Keywords: happiness, "happy consciousness", illusion, social control.

УДК 502.1:171 (045)

Г. М. Клешня

КОЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ «ЛЮДИНА – СУСПІЛЬСТВО – ПРИРОДА»

Національний авіаційний університет

Анотація Стаття присвячена осмисленню місця людини у системі «людина – суспільство – природа» в аксіологічному просторі постсучасності, обтяженому економічними, соціальними та політичними кризами глобалізованого світу, що обумовлюють різноманітні екологічні загрози. Суперечності всередині досліджуваної системи виявляються в хибній ціннісній орієнтації людини, спрямованій виключно на задоволення власних потреб. Здійснена спроба переосмислення біологічної ролі людства як частини природи та оновлення на цих засадах світоглядно-аксіологічних установок відповідно до викликів сучасності.

Ключові слова аксіологія, інвайронменталізм, екологія, консьюмеризм, культура, людина, суспільство, система «людина – суспільство – природа», філософія.

Вступ

Однією з ключових проблем постсучасного суспільства є проблема коєволюції природи та людини. Відповідно до її принципів, людство в ім'я майбутнього повинне не лише змінювати біосферу, пристосовуючи її до власних потреб, але і саме має змінюватися, адаптуючись до реального стану довкілля.

Якщо осмислювати історію еволюції людської цивілізації, то можна виявити, що на всіх її етапах перманентно присутнім є прагнення людини до задоволення власних потреб за рахунок використання природних ресурсів. Водночас, людина, що постійно перебуває у стресовому стані, викликаному обмеженістю ресурсів та безупинним зростанням й ускладненням її соціальних потреб, удосконалює засоби виробництва, взаємодіє з іншими особами, вступає в економічні, політичні, правові та інші відносини, формуючи при цьому суспільні інститути та розширюючи у такий спосіб власне культурне середовище, яке, по суті, є антагоністичним до природних біоценозів. Прагнучи підпорядкувати природу, людина тим самим порушує існуючий природний баланс, що знаходить прояв у загостренні екологічних, економічних, політичних та соціальних проблем. У результаті такої практики найбільш незворотних змін зазнають екосистеми, які конче необхідні для підтримки життєдіяльності біоценозу, до якого, власне, належить і біологічний вид *Homo sapiens*. Вирішення цієї проблеми, як ми зазначали раніше, знаходиться у площині трансформації екологічної свідомості у процесі вирішення глобальних екологічних проблем (Gudmanian A. et al., 2020).

Мета дослідження.

Метою статті є осмислення місця людини у класичному трикутнику «людина – суспільство – природа» в умовах антропологічно-екологічної кризи глобалізованого світу в контексті обґрунтування доцільності заміщення антропоцентричної концепції концепцією соціальної екології (інвайронменталізмом).

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є філософські принципи пізнання: об'єктивності, відображення, розвитку і взаємозв'язку. У роботі застосовано сукупність філософських та загально-наукових підходів та методів: об'єктивності, сходження від абстрактного до конкретного. Системний підхід відображає самоорганізацію та структурування систем як універсальної якості навколишнього світу. У статті використовується міждисциплінарна синергетична методологія для розуміння динаміки самоорганізації в системі «людина – суспільство – природа».

Результати

Діалектична суперечність розвитку полягає в тому, що, прагнучи до якомога вищого рівня задоволення потреб, людина при цьому власноруч створює умови, які стають перешкодою для досягнення стратегічно визначеної мети і навіть перетворюються на загрозу самому існуванню людства. Тут доречно згадати слова Н. Віннера: «Ми так радикально змінили наше середовище, що тепер для того, щоб існувати в ньому, ми повинні змінити себе» (Віннер, 1995: 83). І ці зміни вже не є продовженням еволюції видів, описаної Ч. Дарвіном. Свідомо оцінюючи глобальні екологічні загрози, вирішення суперечностей розвитку вбачається у коєволюційному переході системи «людина – суспільство – природа» до стану динамічно стійкої цілісності, симбіозу, де ключове місце у тріаді займатиме природа, яка є єдиною можливим середовищем для існування і людини, і суспільства. Тобто ми вважаємо за необхідне заміщення ролі елементів системи, де людина, що займала панівне місце, визнається другорядною стосовно природи.

Наша позиція суперечить ноосферному уявленню про розвиток, критерії якого В. Вернадський вбачав у виокремленні ступеня задоволення потреб не окремої людини, а людства загалом. На його думку, людство постає як могутня геологічна сила і перед ним, перед його думкою і працею виникає питання про перебудову біосфери в інтересах вільнодумної істоти як